

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СЛІДЧОГО

Розглянуто психологічну структуру професійної діяльності слідчих. Виокремлено і схарактеризовано пошуково-пізнавальну, реконструктивну, комунікативну, організаторську, засвідчувальну та соціальну складові професійної діяльності слідчого.

Ключові слова: *психологічні особливості, професійна діяльність, слідчі, поліцейські.*

Професійна діяльність слідчого спрямована на правову охорону основних соціальних цінностей суспільства, встановлення істини при розслідуванні злочинів та притягнення до суду винних.

Ефективне здійснення цієї діяльності вимагає як знань кваліфікації злочинів, тактики і методики їх розкриття, організації роботи з розкриття окремих видів злочинів; тактичних прийомів проведення слідчих-розшукових дій, встановлення психологічного контакту з людьми; застосування технічних і криміналістичних засобів.

Розглядаючи психологічну структуру слідчої діяльності О. Цільмак [3] виокремлює гносеологічну, комунікативну, профілактичну, пошукову, організаційну, засвідчувальну та психологічну складові. В. Андросюк при виокремленні елементів цілісної слідчої діяльності визначає такі: пізнавальна, конструктивна, засвідчувальна та комунікативна. Фахівці у галузі слідства (В. Кікінчук, К. Бугайчук, В. Малярова, Т. Матюшкова) в структурі діяльності слідчого з розслідування злочинів також визначають пошуково-пізнавальну, реконструктивну, комунікативну, посвідчувальну, організаційну та соціальну різновиди діяльності.

Розглянемо їх більш детально з психологічної точки зору. Пошуково-пізнавальна сторона діяльності реалізує прагнення до викриття злочину та полягає у збиранні початкової інформації. Особисте значення ця сторона діяльності слідчого має на першому етапі розслідування, при вичлененні з навколишнього середовища криміналістично значущої інформації (слідів злочинця, потерпілого, зброї, засобів злочину та ін.). Її головним завданням є достовірне відтворення слідчим події злочину, знаходження злочинців та викриття злочину.

Як зазначає О. Цільмак [3], пошуковий компонент слідчої діяльності забезпечується комплексом стратегічно-тактичних, прогностичних, дослідно-конструкторських здібностей; професійно важливих умінь та якостей слідчого. Пізнавальна діяльність вимагає високого рівня розвиненості всіх психічних процесів (сприймання, пам'яті, мислення, уваги, уяви) та розвитку професійної спостережливості як інтегративного психічного процесу.

Реконструктивна діяльність базується на відбиранні та компонуванні отриманого матеріалу на основі аналітико-синтетичної розумової діяльності особистості. До змісту реконструктивної діяльності відносять відновлення певних подій за матеріальними та ідеальними слідами, планування послідовності дій, побудова версій. У реконструктивній діяльності реалізуються якості, що характеризують творче начало слідчого: слідча уява, самостійність мислення, гнучкість мислення, об'єктивність мислення (дивитися на себе очима сторонньої, критично настроєної людини); інтелектуальний рівень (кількість і якість матеріалу, з якого створюються моделі версій, загальна ерудиція), гарна пам'ять, розум (система знань), інтуїція.

Головним завданням комунікативної сторони діяльності слідчого є отримання під час розслідування достовірної інформації про злочин шляхом спілкування з людьми.

Комунікативний аспект у діяльності слідчого є домінуючим, оскільки спілкування з різними категоріями громадян є одним з основних шляхів отримання інформації. Комунікативна

діяльність – це вміння розуміти людину, відчувати її, управляти її емоційним станом. Важливою особливістю спілкування слідчого є те, що воно нерідко протікає в особливому процесуальному режимі з дотриманням певних, чітко окреслених форм взаємодії: прийом заяв у громадян, допит у ході попереднього слідства; допит в суді при розгляді кримінальних справ, допит і отримання відповідних пояснень в осіб, що беруть участь в цивільному судочинстві; проведення очної ставки тощо [1].

О. Цільмак [3] підкреслює, що комунікативний компонент слідчої діяльності детермінований сукупністю розвинених професійно важливих комунікативних якостей (товариськість, контактність, доступність, дипломатичність, тактовність і доброзичливість, упевненість і невимушеність у спілкуванні, відсутність скованості, толерантність, емпатійність, мовна спритність і привабливість тощо) та умінь (встановлювати психологічний контакт; корегувати й управляти процесом взаємодії; протистояти стереотипам сприйняття, бар'єрам спілкування; налагоджувати зворотній зв'язок; правомірно отримувати інформацію, що необхідна для слідчої діяльності; встановлювати контакти з різними учасниками слідчих дій; налаштовуватися на різні форми спілкування залежно від індивідуально-психологічних особливостей об'єктів слідчої діяльності тощо) слідчого.

Серед комунікативних якостей слідчого також можна виокремити: вміння встановлювати і підтримувати психологічний контакт, наявність комунікативної компетентності (вміння слухати, вільне володіння вербальними і невербальними засобами спілкування, самоконтроль), здатність розуміти співрозмовника, його мотиви, спонукання, психологічний стан, уміння застосовувати різноманітні моделі та стилі поведінки при спілкуванні, спроможність бути упевненим і переконливим, здатність впливати на співрозмовника, у разі необхідності проявляти наполегливість або гнучкість, вміння попереджувати і врегульовувати конфліктні ситуації, надавати правильну оцінку діям і вчинкам інших.

Уся інформація, одержана в результаті пошукової та комунікативної діяльності слідчого у процесі посвідчувальної діяльності, перетворюється в спеціальні, що передбачені законом, форми: протоколи, ухвали тощо. Для цього слідчий повинен добре володіти письмовою мовою, мати навички швидкого перекладу усної мови у письмову. Письмове засвідчення покликане максимально обмежувати можливість прийняття помилкового рішення під впливом негативних емоцій та полегшує процес перевірки та оцінки зібраних фактів.

Сутність організаторської діяльності слідчого полягає у здатності точно орієнтуватися, зокрема, в початковій ситуації, якостях людей та їхніх можливостях та в організації слідчим соціально-професійної взаємодії. Слідчий повинен розвинути у собі вміння управляти всіма учасниками процесу розслідування злочину, координувати їхні дії, оцінювати початкову обстановку, ухвалювати рішення. Організаційний компонент слідчої діяльності забезпечується професійно важливими уміньми й якостями слідчого, провідними з яких є організаторські (самоорганізованість, енергійність, наполегливість, витримка, самокритичність, вміння планувати та розподіляти обов'язки, дисциплінованість) та лідерські (здатність керувати людьми; приймати рішення; повести за собою; притягувати до себе людей, брати на себе відповідальність) уміння та якості [1].

Головним завданням соціальної сторони діяльності слідчого є організація боротьби та профілактики злочинності. Сутність профілактичної діяльності полягає в правовому вихованні громадян для попередження порушень закону та впливу на правопорушників з метою недопущення рецидиву з їх боку.

Здійснюючи профілактичну діяльність, слідчий повинен сам бути взірцем правової культури, тому профілактична діяльність повинна базуватися на моральних (дисциплінованість, відповідальність, добросовісність, пунктуальність, чесність, надійність, професійна етика, правосвідомість) та соціально спрямованих (гуманізм, патріотизм, суспільна та громадська активність; громадянська морально-етична зрілість, принциповість і справедливість у вирішенні людських проблем) якостях слідчого.

Окрім того, професія слідчого як працівника поліції належить до професій підвищеного ризику і характеризується одним з найбільш високих рівнів екстремальності й професійного стресу, що обумовлено необхідністю протидіяти злочинності в різних її формах, тривалим

впливом стресогенних факторів, наявністю постійної загрози для життя та здоров'я, високою ймовірністю загибелі та травмування під час виконання ним службових обов'язків (проведення затримання підозрюваного, організація обшуку, допит, огляд місця події та ін.). Ситуація ускладнюється суттєвим зростанням у сучасних умовах фізичних, моральних і психологічних навантажень на особовий склад МВС України, що вимагає високого рівня сформованості у офіцерів Національної поліції України психологічної стійкості та працездатності.

Список бібліографічних посилань

1. Клименко І. В. Психологічні засади професійної підготовки поліцейських : монографія. Харків : Фоліо, 2018. 424 с.
2. Мілорадова Н.Е. Психологічні основи професіогенезу слідчих : монографія. Харків : ФОП Бровін, 2018. 496 с.
3. Цільмак О. М. Психологічна структура слідчої діяльності. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2012. № 2 (1). С. 330-337.

Одержано 27.02.2023

УДК 351.74(477):305

Ольга Олександрівна КОЛЕСНИК,

здобувач вищої освіти факультету № 3

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-4565-3857>

ГЕНДЕРНІ ПРОБЛЕМИ У ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНАХ

Проаналізовано проблеми, пов'язані з гендером, які існують в правоохоронних органах. Показана актуальність проблеми для всіх співробітників сектору безпеки. Узагальнено, що позитивні зміни у поліції, та інших органах правопорядку залежать від змін у суспільстві. Дана тема висвітлює проблематику, яка потребує більш детального розгляду. Запропоновано проведення систематичної аналітичної діяльності, вимірювання кількісних та якісних статистичних показників, в тому числі з врахуванням латентної гендерної дискримінації.

Ключові слова: правоохоронні органи, рівні права, гендерна рівність, сектор безпеки, маскулінність.

Відповідно до Закону України «Про забезпечення рівних прав і можливостей чоловіків та жінок» гендерна рівність трактується як рівний правовий статус жінок і чоловіків та рівні можливості для його реалізації, що дозволяє особам обох статей брати рівну участь у всіх сферах життєдіяльності суспільства [2]. Оцінка ефективності реалізації механізму забезпечення рівних прав та можливостей жінок та чоловіків у всіх сферах життя суспільства та впровадження європейських стандартів рівності потребує відповідного інформаційного забезпечення. Розширення переліку індикаторів, дезагрегованих за ознакою статі, відповідно до міжнародних стандартів, є одним з інструментів для моніторингу забезпечення гендерної рівності [4].

Наша держава ратифікувала ряд міжнародних документів, одним із яких було розпорядження Кабінету Міністрів України «Про затвердження національного плану дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН № 1325 «Жінки, мир, безпека» на період до 2020 року. Резолюція ООН 1325 присвячена саме тим державам, де тривають збройні конфлікти, тому даний документ актуальний для України [2].

Гендерна політика в правоохоронній сфері має спрямуватися на забезпечення збалансованої участі жінок і чоловіків у прийнятті рішень, що сприятиме формуванню нового світогляду щодо ролі жінки в поліції, а відтак, утвердженню гендерної рівності. Важливою складовою формування та реалізації гендерної політики в Україні є гендерна статистика, яка дає можливість виявити гендерні диспропорції в різних сферах діяльності суспільства та надати рекомендації щодо їх збалансування. Гендерна статистика має бути оперативною й адекватно відбивати проблеми жінок в усіх сферах їх життєдіяльності [4].